

Armando López Castro

María Luzdivina Cuesta Torre

(editores)

**ACTAS DEL XI CONGRESO INTERNACIONAL DE LA
ASOCIACIÓN HISPÁNICA DE LITERATURA MEDIEVAL
(Universidad de León, 20 al 24 de septiembre de 2005)**

VOLUMEN I

UNIVERSIDAD DE LEÓN

Secretariado de Publicaciones

2007

Asociación Hispánica de Literatura Medieval. Congreso Internacional (11º. 2005. León)

Actas del XI Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval : (Universidad de León, 20 al 24 de septiembre de 2005) / Armando López Castro, María Luzdivina Cuesta Torre (editores). -- [León] : Universidad de León, Secretariado de Publicaciones, 2007

2 v. : il. ; 24 cm.

Contiene : Vol. I – Vol. II. – Textos en español, portugués y catalán
ISBN 978-84-9773-357-6

1. Literatura medieval-Historia y crítica-Congresos. I. López Castro, Armando. II. Cuesta Torre, María Luzdivina. III. Universidad de León. Secretariado de Publicaciones. III. Título

82.09"04/14"(063)

© **Universidad de León**

Secretariado de Publicaciones

© Los autores

ISBN: 978-84-9773-357-6

Depósito Legal: LE-1443-2007

Impresión: Universidad de León. Servicio de Imprenta

EL PLEC POÈTIC DE TARRAGONA I EL COMTE DE PRADES

Vicente Beltrán

Universitat de Barcelona

Gustav Gröber, en estudiar la difusió de la poesia dels trobadors provençals, havia concebut conjecturalment l'existència de fulls de poesia (*Liederblätter*) amb els quals els mateixos autors haurien difós petits grups dels seus poemes, qui sap si com a obsequi a amics, protectors i poderosos¹; per a l'època trobadoresca, D'Arco Silvio Avalle reconstruí indirectament un petit recull d'obres de Peire Vidal² a partir de microseccions compactes de diversos cançoners però sol creure's que l'únic exemplar de *Liederblatt* conservat físicament és el pergami Vindel, amb sis *cantigas de amigo* del trobador gallec Martin Codax³. En realitat, existeix també un exemplar encara més suggestiu, un rotllo del fons de la biblioteca del Lambeth Pallace de Londres amb debats del *trouvère* Jean Bretel⁴, incomplet i força interessant.

Per al període de la tardor medieval, en canvi, estem més ben informats; en un altre lloc vaig identificar dos plecs, potser autògrafs, amb poesies de Juan del Encina, que el poeta hauria regalat al seu protector el Marquès de Tarifa⁵. Per a la literatura catalana puc assenyalar dos plecs independents, avui relligats conjuntament al ms. 1744 de la Biblioteca de Catalunya⁶. El contingut del petit volum és el següent:

1) ff. 2^v-5^v: «Questio entre lo Vescomte de Rochaberti e mosen Jacme march sobre lo departiment del estiu e del Yuern», incipit «Mossen Jacme si-us plats vullats triar» seguida de la «Sentencia dada sobre la dita questio e departiment per lo senyor Rey en .P. », incipit «Fayt hay venjr ab quj puscha cordar».

2) ff. 6^v-7^v: «Ab lo cor tist enujrollat desmay»⁷

3) ff. 11^r-12^r: «Vers figurat fet per en lorenz mallol», incipit: «Sobre-l pus alt de tots los cjms d'un arbre».

4) ff. 12^r-14^v: «Escondit fet per lorenz mallol», incipit: «Molt deuetz / dompna-m suy presentatz»

Els dos primers textos foren copiats sobre un quadern al qual pertany també el primer foli del manuscrit, originalment en blanc i reduït avui a un tros de paper de 143 x 138 on, amb lletra de finals del s. XIX o començaments del XX diu: «Questio entre lo Viscomte Enrocaberti y M.

¹ "Die Liedersammlungen der Troubadours", *Romanische Studien*, 2, 1887, pàgs. 337-669.

² Vegeu l'estudi preliminar a D'Arco Silvio Avalle, *Peire Vidal. Poesie*, Ricciardi, Milano-Napoli, 1960.

³ Dels nombrosos estudis que se li han dedicat citaré només l'edició i anàlisi de Manuel Pedro Ferreira, *O som de Martin Codax*, Lisboa, Imprensa Nacional-Casa da Moeda, 1986. A més del facsímil publicat en aquest llibre, per la seva qualitat recomano *Martin Codax. Cantigas*, introducció, text crític, notes e aclaracions de Henrique Monteagudo, Vigo, Galaxia, 1996, encartat entre les pàgs. 18 i 19.

⁴ Lambeth Palace, Miscellaneous Rolls, 1435; el manuscrit, com a tal, no ha estat mai estudiat, però sí publicat per Axel Wallenskold, "Le manuscrit Londres, Bibliothèque de Lambeth Pallace, Misc. Rolls 1435", *Mémoires de la Société Néophilologique de Helsingfors*, 4, 1917, pàgs. 3-40. Per a més notícies, vegeu D'Arco Silvio Avalle, *I manoscritti della letteratura in lingua d'oc*, nova edició revisada a càrrec de Lino Leonardi, Piccola Biblioteca Einaudi, 572, Torino, Einaudi, 1993, pàgs. 61-63.

⁵ "Dos *Liederblätter* probablemente autògrafs de Juan del Encina y una posible atribución", *Revista de Literatura Medieval*, 7, 1995, pp. 41-71.

⁶ Hi ha una edició facsímil, *Qüestió entre lo vescomte de Rocaberti e mossèn Jacme March sobre lo departiment de l'estiu e de l'ivern. Vers figurat i escondit fer per en Llorenz Mallol*, Barcelona, Industrias del Papel, 1932; fou descrit per Massó i Torrents, *Repertori de l'antiga literatura catalana*, vol. I, *La poesia*, Barcelona, Alpha, 1932, pàg. 13.

⁷ Vegeu-ne l'edició de J. Vidal Alcover, "El plant amorós *Ab lo cor trist...* (assaig de reconstrucció d'un text corrupte)", *Estudis de Llengua i Literatura* vol. IV, 1982, *Miscel·lània Pere Bohigas*, vol. 2, pàgs. 85-95.

Jaume March sobre lo repartiment de lestiu e linvern, y poesias de Mallol (...)» i cita com a font el Diccionari de Torres Amat (publicat, com sabem, el 1836). Va pertànyer a Baldiri de Carreras, i qui sap si fou ell mateix (o Massó Torrents en publicar-lo⁸) qui el va anotar. Es tracta d'un quinió, les mides del qual són 219 x 148, la caixa és de 155 x 95, sense payout, a una sola columna i 19 línies per pàgina, amb una línia en blanc després de cada estrofa i dues estrofes per pàgina. La rúbrica inicial i la de cadascuna de les estrofes foren copiades en vermell, amb un tret perpendicular d'aquest mateix color per a decorar les inicials de vers, tot d'una mà gòtica cursiva del segle XIV que transcrigué els dos textos del quadern entre els ff. 2^r-7^v. La resta dels folis, els ff. 8^r-10^v, romangueren en blanc fins avui. El paper duu una filigrana semblant a una creu aspada, que no he pogut identificar.

El segon quadern, potser igualat per la cisella de l'enquadernador, és un bifoli (ff. 11-14 de l'actual manuscrit) que amida 219 x 145, però la caixa és de 157 x 95, escrit igualment sense payout, però a tres estrofes (26-28 línies) per pàgina; la mà és una gòtica cursiva, descurada i irregular, molt personal, ornada per inicials majúscules a cada vers, sense tocs de color. La rúbrica és de la mateixa mà i tinta que el text. La filigrana del paper tampoc no l'he pogut identificar però sembla contenir una lletra.

Veiem que el paper canvia a cada part del document, que cada secció fou copiada per una mà diversa, amb procediments decoratius també diferenciats; a més, els textos del segon quadern s'haurien pogut encabir gairebé en els tres folis que romangueren en blanc a la primera part del manuscrit i, si el copista primer hagués transcrit la seva part a tres estrofes per pàgina com el segon, encara hauria sobrat espai. El fet és que, ni treballaven coordinats, ni coneixien, cadascun, la part complementària del volum actual, senzillament perquè ens trobem amb dos manuscrits originalment independents; només l'atzar de la seva conservació conjunta en una mateixa biblioteca determinà que en algun moment avui desconegut fossin reunits en un manuscrit factici.

Malauradament, no és possible determinar ni el lloc ni el moment de la transcripció, ni si són més o menys propers als seus autors; amb tot, la independència dels dos quaderns, el seu caràcter de còpies independents (recordem l'espai en blanc a la fi del primer quadern, prova que l'exemplar ja s'havia completat amb els textos precedents) ens garanteixen que no ens trobem amb la resta fragmentària de qualsevol manuscrit més extens, com és el cas d'altres que coneixem⁹.

No és el cas del manuscrit Códex 193 de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (abans, manuscrit 60), conegut des de fa temps. Fou transcrit a les darreries del segle XIX¹⁰ per l'erudit i prevere Joan Pié, que, com era costum, li atribuï una datació d'antiguitat exagerada (segle XIV); hi tornà Amadeu Soberanes a fi de publicar un dels textos continguts, *Augats, seyós*¹¹, el feu servir Barbara Spaggiari entre els testimonis de la seva edició crítica d'aquest poema¹² i hi tornà per fi Soberanes en publicar una altra de les composicions que conté, la

⁸ És ell mateix qui ens informa que el plec havia pertangut a aquest personatge (la informació fou recollida després per l'inventari de la Biblioteca de Catalunya) i, abans, a Josep Grau: Massó Torrents, *Repertori de l'antiga literatura catalana*, pàg. 13.

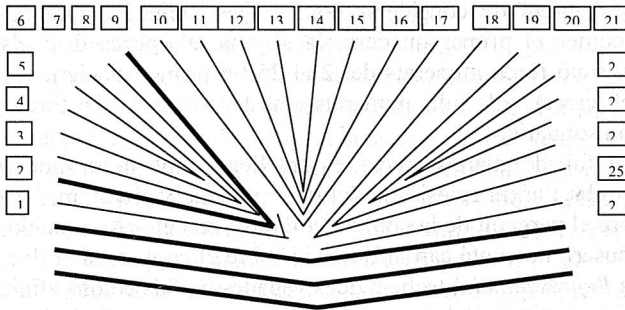
⁹ És el cas del ms. c. 270 de la Biblioteca Capítular de Vic; vegeu-ne la descripció a *Bibliografia de Textos Catalans Antics*, MANID 2420 i la notícia d'Eduard Junyent, "Unes poesies de Francesc Ferrer", a *Ausa*, vol. II, núm. 22, 1957, pàgs. 553-558.

¹⁰ "Autos sacramentals del segle XIV", *Revista de la Associació Artístico-Arquelògica Barcelonesa*, 1, 1898, pàgs. 673-686 i 726-744. La seva edició dels dos poemes lírics dels quals parlarem ha estat acollida avui al Rialc (<http://www.riale.unina.it/0.148.htm> i <http://www.riale.unina.it/0.66.htm>)

¹¹ "Una versió desconeguda d'*Augats seyós qui credets Dèu lo Payre*", a *Estudis Romànics*, 10, 1962, pàgs. 147-154.

¹² "La poesia religiosa anonima catalana o occitanica", *Annali della Scuola Normale Superiore di Pisa*, serie III, 7, 1, 1977, pàgs. 117-350, especialment pàgs. 121-157.

*Representació de l'Assumpció de Madona Santa Maria*¹³ que, com a obra dramàtica, ha estat estudiada per Jesús-Francesc Massip¹⁴. La còpia de les diverses obres contingudes al nostre manuscrit ha rebut en general datacions divergents, que van de meitat del segle XIV a entrat el segle XV; com sol succeir amb els manuscrits miscel·lanis, el problema de la seva constitució i cronologia s'ha d'estudiar sobre el rerafons del seu procés de composició que, molt sovint, ens dóna la clau de la interpretació del document. En aquest cas, l'estructura codicològica, representada en l'esquema adjunt, és força significativa si li superposem els textos continguts:

Advertirem de bell començament que el manuscrit té una forma poc usual, però no desconeguda: fou construït plegant els folis longitudinalment (no transversalment, com encara solem fer), de manera que cada pàgina amida aproximadament 302 x 114 i resulta inusualment llarga i estreta; segons sembla, aquest format pot associar-se amb els hàbits de treball dels lletrats en la confecció de plec i de petits volums d'ús pràctic¹⁵, una característica que es revela fèrtil per a la seva comprensió. Potser pel mal estat del manuscrit, no m'ha estat possible trobar la filigrana, que degué romandre al centre del plec. El manuscrit està mal conservat: una monumental taca d'humitat s'estén des de la capçalera per la part del lloç i dificulta o, fins i tot, impedeix la lectura fins al f. 7; la taca després torna a afectar els ff. 14-26; els ff. 24-25 han resultat totalment estripats en aquesta part. A més, el còdex està desgastat en general pels angles externs, uns folis més que els altres, i manca un tros de paper pel marge extern del f. 1 que ha fet perdre bona part del centre de les primeres quatre línies de text.

¹³ Montblanc, Patronat de la Representació, La Selva del Camp, 1983.

¹⁴ *Teatre religiós medieval als Països Catalans*, Monografies de Teatre, 17, Barcelona, Institut del Teatre, 1984, pàgs. 92-117; per a una caracterització del drama medieval assumpcionista, vegeu, del mateix autor, *La festa d'Elx. I. Els misteris medievals europeus*, Alacant, Diputació-Ajuntament d'Elx, 1991. Se n'ocupa, breument, Josep Romeu i Figueras, "Teatre medieval als països catalans", dins *El teatre català. Dels orígens al segle XVIII*, edició a cura d'Albert Rossich, Antoni Serrà Campins i Pep Valsalobre, amb la col·laboració de David Prats Vidal, Kassel, Reichenberger, 2001, pàgs. 3-16.

¹⁵ Joan Mahiques m'assenyala l'existència de més volums d'aquesta mena, el ms. 109 de la Biblioteca de Catalunya, factici com el que ens ocupa, i el Memorial 55A de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de la mà de Pere Miquel Carbonell.

La relligadura és antiga, de pergamí flexible sense decoració, usual en monestres i biblioteques entre els ss. XVI-XVIII (però no limitada a aquesta època); en totes les èpoques, fou feta servir per als reculls d'ús personal, cartipassos i llibres d'aquesta mena. Tant el paper com la relligadura han estat restaurats. A l'angle superior extern del f. 2^r es pot llegir «ii», potser restes d'una foliació antiga avui perduda; el fet que els angles estiguin força fets malbé reforça aquesta suposició; en l'estat actual, el manuscrit no conserva d'altra foliació que la moderna, a llapis, de l'1 al 26, deixant de banda els tres fulls de guardes del començament i els tres de la fi, tots en blanc. Tampoc no observo restes de signatures de quaderns, ni de reclams; al volum, per tant, li manquen els elements que fixen habitualment la seva coherència, com sol esdevenir, novament, en manuscrits d'ús privat i confecció pobra. Coherentment amb aquests trets constitutius, les diverses escriptures de cadascuna de les parts del recull estan traçades sense justificació ni pautat.

A més dels tres bifolis exteriors de guardes, el document avui està compost per tres quaternions que haurem de considerar com a dues unitats codicològiques diferenciades: la primera conté només el primer quadern, la segona, els altres dos; els 24 folis que resulten d'aquesta composició foren numerats del 2 al 25 (el primer quadern conté els ff. 1-9, 10-17 el segon i 18-25 el tercer). Els fulls numerats amb les xifres 1 i 26 foren afegits cadascun per la seva part i no són solidaris.

Al primer foli de guardes, recto, es pot llegir, amb lletra moderna, «Selva del Camp», municipi on es troba l'arxiu eclesiàstic del qual procedeix el volum, i a sota, de la mateixa mà, «S. XVII». Sobre el pergamí de la coberta, a llapis i recent, «Assumpcio de la Verge / Selva del Camp». El manuscrit no conté cap informació sobre el copista, ni el lloc de còpia, ni la datació; al f. 25^v (fi de la *Representació*) trobem dues vegades un fals colofó «finito libro sit laus et gloria / xristo amen», i a continuació les expressions «xpo amen tet didd / ddn», tot d'una lletra gòtica librària del quatre-cents. Tot plegat, més que no una subscripció de copista, em sembla qu'és tracta d'una prova de ploma com tantes altres que omplen els espais en blanc.

L'anàlisi d'aquestes proves de ploma ens ha d'ajudar a comprendre i a datar el procés de composició. Al f. 8^v llegim «En lo loch on» «En lo loch on se fara» (diverses vegades les dues expressions), «En lo loch hon se fara / aquesta representacio», «Primerament quels ju» «Verge plasent», «Verge plasent molt gratiossa», «Confitemjnj» (dues vegades), «Dominus», «Confitemjnj domjno quem bonus quem» «Dominus illuminacio nostra», «En la», «primeramen» i, per fi, «Al molt honrat mossen Antonj de masecig» (?), aquesta invertint la posició del full i d'una mà ja humanística del XVI, que va fer altres proves.

La mà que escrigué diverses vegades «En lo loch... » (o sigui, el començament de la *Representació*) continuà al f. 13^r: «En En johan del molt alt senyor com / te Dona An[gela] de la puix (?) / ller», la segona línia de grafia molt més vacil·lant. «En lo loch hon se fara / aquesta representacio / En lo loch hon se», «Dela ujla», «de monreal loch... », «En lo loch hon» i altres expressions amb aquest incipit i la mateixa tipologia de lletra, sempre en els espais en blanc que deixa la còpia de la representació. I, al f. 13^v, «En lo loch hon se fara / aques[ta] / representacio sia ordona[da] / com se seguex»; una taca d'humitat no permet llegir el marge dret. Segueix un abecedari, de la mà d'un aprenent. Més proves de ploma, més tardanes, al f. 26^v, en sentit oposat a l'escriptura, a més d'un nou abecedari. Tancaré l'apartat de les proves de lectura observant la presència d'un palmell obert als ff. 5^r, 6^r, 7^v.

Aquella mà tan aficionada a les proves de ploma i que tan sovint deixà el seu record és del tipus semigòtica, molt acurada, de c. 1500; aquesta mà i l'altra, del s. XVI, ens donen la datació *ante quem*, el moment en què el manuscrit degué assolir la forma actual. Com he dit abans (i com faré palès en estudiar la composició i les mans), el còdex fou compost a partir de dos *libelli*, el quadern primer i els segon i tercer; com que el mateix lector feu provatures a les dues seccions, en aquell moment havien de formar una unitat semblant a l'actual, amb relligadura o sense. L'acoblament fou, per tant, anterior al 1500.

Ha arribat el moment de descriure el contingut i les mans que intervingueren en la còpia:

- a) Mà primera, f. 1^v: Carta de «berenguer clarjs batlle de prades» adreçada a una «Molt alta i excellent senyora», «scrita en prades a x. de març lany MCCCXX», «per ço que me'n portas lo precari». Amb frases ratllades, com si fos un esborrany. Escrita sobre el marge superior d'un foli en blanc en disposició vertical, en invertir la seva posició i ser plegat al llarg, com la resta del manuscrit, avui queda en posició apaïxada, transversal respecte a la resta dels textos del volum. La mà que la va transcriure és del tipus semigòtica, força cursiva, però ben entrenada en l'escriptura, que en els àstils descendents i altres aspectes menors es manté encara força influïda per la cursiva del s. XIV.
- b) Mà segona, ff. 3^r-5^r: cançó de croada, incipit «...la croada» (la taca d'humitat no permet llegir sinó els mots a la rima de les dues primeres estrofes), explícit «si no's faye». És una semigòtica, de mitjans segle XV, a una sola tinta (excepte les taques vermelles que decoren les inicials del f. 3^r i la tercera de les claus o semicercles que limiten les estrofes pel marge dret, repassada amb tinta d'aquest color), que comença cada vers per una majúscula i treballa sense pauta, amb una caixa aproximada de 238 x 55. Cada estrofa va precedida d'una rúbrica amb el personatge al qual està dedicada («lo rey darago», «Rey de çeçilia», «Moros», «La aduocada», etc.), escrita fent servir una lletra gòtica formada; al marge dret, l'espai de cada estrofa fou tancada per una mena de clau trilobulada, o per tres semicercles enllaçats, de la mateixa tinta (però la central fou repassada amb tinta vermella). La primera pàgina (3^r) conté quatre estrofes, les tres següents (3^v, 4^r i 4^v) en contenen cinc, i la darrera (5^r), tres. A continuació romangueren en blanc els ff. 5^v-6^r; a la part inferior de les pàgines 5^r i 6^r fou dibuixat un palmell. A fi de jutjar el mòdul de còpia diré que el f. 3^v conté 30 versos; com que les quatre rúbriques interestròfiques ocupen el lloc de tres línies, la caixa és l'equivalent de 42 línies.
- c) Mà tercera, ff. 6^v-7^v, rúbrica «Sonus la bella uerge maria / sireu maymia», incipit «Verge humil maria», explícit «En breu sia tornada». És coetània de l'anterior, marca també els inicis de vers amb majúscula i els de l'estrofa amb una inicial destacada, però té un mòdul més horitzontal, una lletra marcadament més petita i un estil divers en els àstils descendents. Còpia, com l'altra, unes cinc estrofes per pàgina, però amb més irregularitat (cinc estrofes a 6^v, tot i que la primera, el refrany del goig, és més breu, sis a 7^r, una sola a 7^v). Com ella, dibuixa una clau, però més senzilla, a la dreta de cadascuna de les estrofes, seguida de la paraula «Verge». A fi de jutjar el mòdul de còpia, diré que la pàgina 7^r conté 48 versos, a més dels cinc espais blancs interestròfics d'alçada equivalent a dues línies; el contingut de la caixa és, per tant, de 58 línies. A sota de la darrera estrofa foren dibuixats dos palmells i un altre al f. 8^r, en blanc. En blanc romangueren també els ff. 8^v i 9^{r-v} o sigui, tota la resta del quadern. He de remarcar que en aquests folis no hi cap traç vermell.

Resulta indubtable que els dos copistes treballaven amb l'objectiu d'aconseguir un estil el més uniforme possible, però o no eren professionals o no s'aplicaren amb professionalitat, i el resultat és força desigual. A més he de remarcar que la darrera composició, un goig marià, és molt propera a l'anterior, ja que demana la seva intervenció per a l'èxit de la croada, a la qual es fa referència constantment: «Que per sa gran ualor / Empar esta croada» (vv. 59-60), «Volen passar la mar» (v. 67), «Qui la creu sa posada // Preguem lo humjlmemt / Quens torn la sancta terra» (vv. 76-78). Un altre element d'unitat entre els dos poemes és que la cançó de croada ja havia evocat a la Verge en les estrofes finals («Verge Santa maria / Ella prech \deu/ tot dia... », vv. 109-110). Per fi, es important fer notar que aquesta cançó conté un parell de referències locals ben explícites: «Tarragona honrada / Ab la vostra aduocada / Santa tecla gujant...», vv. 103-105). Per fi, no oblidem, que tot i amb la presència de nombrosos folis en blanc, en particular a la fi, aquest quadern no conté més composicions. Dels folis en blanc, el bifoli 2-9 resulta molt particular: en realitat és un foli de guardes, inserit en aquest lloc a fi de protegir el quadern quan

encara no estava relligat, del mateix tipus de paper i amb les mateixes característiques que els tres bifolis exteriors, dels quals ens ocuparem més endavant.

- d) Mà quarta, ff. 10^r-13^r, sense rúbrica i segurament acèfal (la primera entrada comença sense cap rúbrica ni presentació, per l'expressió «*Item*», com totes les que segueixen), d'una lletra més documental, encara força influïda per la cursiva del XIV, que podria datar de la fi d'aquest segle o de començaments del XV: conté un registre dels pagaments a rebre en determinades dates. Segurament, per destinatari de la carta continguda a la secció a), s'ha interpretat aquesta part com a una llista de censals a percebre pel senyor de Prades. En general, cada apunt inclou el nom del pagador (que pot ser un nom propi o «el comu de...»), la festa de l'any en la qual s'ha fixat el pagament (Nadal, Sant Pere i San Pau del mes de juny, Sant Mateu, Santa Maria d'Agost, Santa Maria de Setembre, Sant Bartomeu...) i el concepte, «*terch*» (que interpreto 'terç')¹⁶, seguit de la quantitat, al marge dret, expressada en «*sous*». Les referències sovintejades a «la cort de Prades», «la cort [o la senyoria] de monreal xi la cort dalcouer», «lo comu dalbarca», lo comu de ujlaplana «(Vilaplana, al Baix Camp), lo comu de lalbiol» (L'Albiol, al límit entre el Camp de Tarragona i les Muntanyes de Prades), o de «castel uell» (Baix Camp, a prop de Reus) o el lloc d'origen dels deutors («de prades», «alcouer») ajuden a centrar el perceptor pels volts de Prades, la seva jurisdicció, el seu comtat i les terres properes del Camp de Tarragona (és el cas de L'Albiol i Alcover, jurisdicció dels seus bisbes¹⁷). Aquestes anotacions, d'entre tres i quatre línies, separades per blancs força extensos i encapçalades per l'abreviatura «*Item*», apareixen tancades dins d'un requadre al marge dret.
- e) Mà cinquena, ff. 14^r-25^v, *Representació de l'Assumpció*. Transcrita d'una mà força cursiva, propera als textos documentals, amb trets que recorden de molt a prop la cursiva del s. XIV (les *f o p*, l'abreviatura *que*), de finals d'aquest segle o ja del segle XV. Còpia sense pauta, amb línies atapeïdes (42 línies al f. 14^r, en prosa, 45 al 15^v, en vers, comptant les ratlles que separen els parlaments com a línies); cada parlament està inclòs dins d'un requadre que a la dreta es tanca amb una clau corbada, amb tendència al semicercle, igual que les seccions textuais corresponents a la consuetat. Cada vers o línia comença amb una majúscula, sense cap altre tret decoratiu, ni tan sols l'ús de tinta vermella. De vegades disposa els versos en columna, de vegades, un darrera l'altre, a línia seguida, però separats per una barra obliqua. La part baixa de la darrera pàgina (25^v) romangué en blanc i fou ocupada per la subscripció *finito libro*, suara descrita, que pel cos (molt més gran que la resta de la *Representació*) i el tipus de lletra (la gòtica formada d'algunes proves de ploma), sembla més una nova prova de ploma que la subscripció del copista.

Aquesta descripció fa palesa la unitat del segon i tercer quaderns: el segon fou emprat a fi de confeccionar una llista dels cobraments, que crec acèfala per la manca de rúbrica o de qualsevol mena de presentació inicial; com que acaba al bell mig del quadern, al bifoli central, hem de pensar que havia començat en un quadern anterior, després perdut (o bé que, en el moment de reprendre'l a fi d'aprofitar-lo per a copiar la *Representació*, el bifoli o bifolis exteriors s'havien perdut). En un segon moment aprofitaren els folis romanos en blanc per tal de

¹⁶ En el sentit de "contracte d'arrendament en què l'arrendatari té dret a dues terceres parts i el propietari a l'altra tercera part dels fruits", "Tros de terra en el qual es cultiva una plana determinada que forma la tercera part de la producció calculada per a la propietat a què pertany el camp" segons el *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Vegeu casos concrets de cessió de terres al terç (i a d'altres proporcions de la collita) a Carlos López Rodríguez, *Nobleza y poder político*, p. 124 i nota. He de destacar que en aquesta paraula no s'escriu mai "ç", només "c", a diferència d'altres mots (com "març") on les dues grafies s'alternen.

¹⁷ Vegeu el mapa de la jurisdicció de l'Arquebisbat sobre els llocs del Camp de Tarragona a Jordi Morelló Baget, *Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona. Reus i Valls, segles XIV-XV*, Barcelona, Consell Superior d'Investigacions Científiques. Institució Milà i Fontanals. Departament d'Estudis Medievals, 2001, pàgs. 276-280. Se suposa que es tracta de censals que percebia el comtat de Prades; per la meua banda, no tinc dades que em permetin confirmar-ni o negar-ni, potser hauria d'estudiar el document algun expert en aquests temes.

copiar la *Representació*, que exigí l'afegit d'un altre quadern probablement a mida del contingut el qual per això quedà escrit tot ell. Segurament, quan els van acoblar amb el primer quadern amb intenció de convertir-los en un manuscrit d'argument literari, desestimaren els quaderns de contingut divergent i es perdé la resta de les anotacions comptables.

f) Mà sisena, ff. 26^{r-v}: incipit «Auyats senyors quj creets deu lo payre», explicít «molt mes lo jorn doloros e amar». Es tracta d'una versió força irregular d'*Augats, seyós* que publicà Soberanes, transcrita amb una lletra semigòtica de meitat del XV, amb inicials majúscules per a les estrofes però no per als versos, que van a línia tirada, separats per traços verticals; la conservació d'aquesta *mise en page* ja molt arcaica (s'havia deixat d'usar a la fi del segle XIV)¹⁸ revela que el copista seguia un exemplar més antic, segurament amb problemes paleogràfics si hem de jutjar pels versos incomprensibles i les repeticions. A diferència dels altres textos en vers, no marca la unitat de les estrofes mitjançant les claus que solem trobar al marge dret.

Aquest poema fou afegit sobre mig foli disposat com tots els del manuscrit, perpendicularment, seguint el format de pàgina de la resta de fulls tot i tractar-se d'una obra copiada en versos a línia tirada, que haurien permès una altra disposició.

Em sembla pertinent cridar l'atenció sobre les claus i rectangles que tanquen cadascuna de les unitats de sentit en els textos transcrits, siguin les anotacions comptables o els poemes (exceptuant-ne el darrer): amb aquesta funció de demarcació estròfica no són habituals en els cançoners lírics (tot i que se'ls troba, per exemple, en textos amb refrany indicant la seva repetició), i qui sap si aquests signes poden procedir dels copistes i notaris acostumats a llistes de censals o de pagaments senyorials com el que ens ocupa. De tota manera, hem d'observar que es troben en totes les obres contingudes en el volumet tret de la darrera, atípica en diversos sentits, i s'han de considerar, per tant, propis de l'*usus scribendi* del cercle on fou confeccionat.

Vistes totes aquestes dades, el procés d'acoblament del manuscrit queda força clar. En un primer moment existien dos conjunts de textos poètics, el primer quadern amb els dos poemes sobre la croada, i el grup del segon i tercer quaderns, amb la *Representació*, ja alliberat del seu caràcter primitiu d'afegit a un llibre de comptabilitat. Com que treure els quatre folis amb anotacions financeres hauria destrossat el quadern mitjà, reduint-lo a quatre fulls solts difícils de conservar, els van deixar com estaven. Tot això ens suggereix que en aquell moment no es va pensar en enquadrar-los; un relligador expert hauria sabut reconvertir aquells quatre folis en un petit quadern d'aspecte més regular, i hauria deixat un volumet força més coherent. Es tractava, senzillament, d'afegir un petit recull d'obres poètiques de to marcadament religiós agrupant els quaderns que els contenien; a fi de donar unitat al conjunt i de protegir-lo del frec i de la brutícia, els van recobrir amb un foli reciclat: el suposat esborrany de la carta a la senyora de Prades, datada en 1420. La segona part del foli, que va poder quedar en blanc, fou arrencada, i les seves restes es poden veure entre els ff. 9 i 10, després del primer quadern: si aquesta hagués estat la disposició original, ressaltaria la independència original d'aquest quadern. Aquest procés fou per tant posterior a l'any de 1420 en què es data la carta; es més: aquest paper havia de ser considerat inservible, per vell o per inútil. Una vegada estructurat com està, a volum li fou afegit el poema «Augats, seyós». Resulta impossible saber si fou copiat a fi d'incorporar-lo al manuscrit, o si ja havia estat transcrit prèviament en un foli que després fou afegit: la disposició dels versos a línia tirada i la manca de marques específiques a començament de vers (majúscules, taques de tinta, que apareixen tant en zones de la *Representació* com a les dues obres líriques) fan pensar en una còpia independent, però hem de remarcar que part de la *Representació* també fou copiada a línia tirada, sense marques de començament de vers i, d'altra banda, totes aquestes característiques formals podrien haver estat reproduïdes del seu antígraf. La resta del bifoli, fos

¹⁸ Per a aquest aspecte, vegeu el meu *ALa mise en page* de los cancioneros@, citat a la introducció.

incorporada al manuscrit o tallada en origen, se'ns ha perdut. Una vegada estructurada el manuscrit com el veiem, rebé l'allau de proves de ploma que, per la lletra, ens duen ja al 1500. Si volem trobar una explicació més precisa, ens haurem de moure entre aquestes dues dates.

En donar-li la relligadura actual (o una de molt semblant) el primer quadern fou inclòs dins d'un nou foli en blanc, idèntic als quatre que avui encara ens mostra la relligadura del volum. Tots ells s'han conservat fins ara en blanc, però sens dubte aprofitaren folis reciclats: encara s'observa la marca d'un plegat primitiu en sentit transversal a l'actual; d'aquests, l'un fou enganxat a la part interior del pergami de relligadura, els altres tres romanen en blanc i sense foliar com a guardes. Com que tots aquests folis estan encara en blanc i no es troba la filigrana, ens resulta difícil decidir on ni quan fou relligat el quadern; malgrat tot, podem fer algunes observacions sobre l'època: hem d'observar que les taques d'humitat que fan malbé no poques pàgines del manuscrit passaren per impregnació als fulls afegits, i és per això que aquests no foren afectats tan profundament com els primitius; això ens indica que entre la confecció original i la relligadura passà un temps indeterminat i que resulta versemblant creure que els tres quaderns romangueren algun temps units com ara, però sense relligar, per això patiren tan intensament els efectes de la humitat.

La relligadura de pergami flexible és característica dels volums d'anotacions i d'ús personal, feta pels mateixos lletrats, copistes o notaris: si bé és possible que en el passat fos més corrent, avui només es coneix als volums d'arxiu¹⁹; de tota manera, tenim dret a pensar que un enquadernador de les darreries del XIX o del segle XX, quan els manuscrits poètics en vulgar ja tenien una valoració elevada, no hauria fet servir folis vells com a guardes, amb restes de plegat. Aquest argument, a més del tipus de paper i el temps que l'original degué romandre sense relligadura, em fa pensar en una datació cap als segles XVII-XVIII, potser més tardana si fou executada en un arxiu.

El lloc de composició no resulta difícil de precisar: la carta a la senyora de Prades i les referències a la «cort de Prades», el «comú de Vilaplana» i el «comú d'Albarca» ens duen directament a les muntanyes de Prades o, si volem, al comtat d'aquest nom que Jaume II havia creat el 1324 per al seu fill Ramon Berenguer: «comprenia el Priorat i la serra de Prades i arribava fins a mar per l'Hospitalet, amb les poblacions, entre altres, de Prades, Falset, Tivissa, Siurana, Móra, etc.»²⁰; el van succeir el místic Pere de Prades i el seu fill Joan, mort octogenari, després dels seus dos fills mascles, el 1414. La pubilla del seu primogènit (Pere), de nom Joana, s'havia casat el 1414 amb Joan Folc II de Cardona. La segona filla era Margarida, la vídua de Martí l'Humà. Per alguna raó que ignorem, el comtat romangué vacant fins que el 1425 li fou reconegut a Joan Folc de Cardona, que portava el títol de comte de Vilamur²¹.

La vila de Prades havia format part de l'escreix de la seva mare, Joana, que, en morir el 1419 la va llegar a Margarida²²; com a senyora de Prades la trobem fent gestions dominicals els anys 1419, 1420 i 1422²³. Però ens interessa més la notícia que, en la vila estant, el 17 d'agost de 1422 renunciava a favor de la seva germana Elionor els seus drets sobre l'herència materna²⁴, potser entre ells el domini de Prades i Cornudella. En data tan tardana com el 10 de gener de 1428, essent ja monja de Vallonzella, va ratificar des de Prades un document de Ramon de

¹⁹ Vegeu el meu "Cubiertas removibles, cuadernos inestables", en premsa, en l'homenatge a Valeria Bertolucci.

²⁰ S[antiago] Sobrequés i Vidal, *Els barons de Catalunya*, Col. Biografies Catalanes, Barcelona, Teide, 1957, p. 149.

²¹ Sobrequés, *Els barons de Catalunya*, pp. 153-154.

²² Fèlix Durán i Cañameras, *Margarida de Prades*, Barcelona, Impremta Porcar, 1956, pàgs. 6 i 25-26, després a Sobrequés, *Els barons de Catalunya*, pàg. 154 i a Eufemià Fort i Cogul, *La llegenda sobre Margarida de Prades*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1970, pàgs. 115-116.

²³ Durán i Cañameras, *Margarida de Prades*, pàg. 26 i Fort i Cogul, *La llegenda sobre Margarida de Prades*, pàg. 116 i 152.

²⁴ Durán i Cañameras, *Margarida de Prades*, pàg. 7 i Fort i Cogul, *La llegenda sobre Margarida de Prades*, pàg. 154.

Perellós²⁵; Fort i Cogul arriba a conjecturar que des de 1426 Margarida podia viure permanentment a Prades o, més aviat, al monestir veí de Bonrepòs, on exerciria fugaçment el càrrec d'abadessa fins que li arribà la mort, el 25 de juliol de 1429²⁶.

De fet, tot això ara ens interessa poc; a nosaltres només ens permet de suposar sense gaire marge de dubte que la «Molt alta senyora» a qui s'adreçava el 1420 el batlle de Prades Berenguer Claris havia de ser la nostra Reina, cantada de tants poetes. Amb tot, aquesta dada té força interès per a la història del darrer període de la seva vida: des d'aquest any, la documentació sobre Margarida, perdut el favor dels reis i la donació de Martí l'Humà en descobrir-se el seu casament clandestí amb el cavaller Joan de Vilaragut, de qui havia tingut un fill d'amagat²⁷, és força escadussera²⁸. D'altra banda, el seu contingut és coherent amb els problemes econòmics que patí des d'aquest mateix any. Però a nosaltres el que realment ens interessa és que ens permet de suposar un origen concret al manuscrit que estudiem: aquest document, emprat com a full de guardes o carpeta, té el seu origen natural a l'arxiu de la vila de Prades o al dels seus comtes.

Hem dit que el 1425 el comtat passà a mans de la germana de Margarida, Joana, casada amb Joan Ramon Folch II de Cardona, ja aleshores comte de Vilamur i esdevingut més tard comte de Cardona per la mort del seu pare l'any 1442²⁹; seguint la tradició que havia inaugurat Joan Ramon Folch I, quan nasqué Joan Ramon Folch III, el nostre personatge li llegà el comtat de Vilamur. D'altra banda, Joan Ramon Folch II, emparedat entre la figura del pare i la del fill, que tenia només divuit anys menys que ell, o potser pel seu tarannà tranquil, es va mantenir al marge dels esdeveniments cabdals de la seva època, fins i tot de la guerra civil, malgrat haver militat, com tots els Cardona, en el partit reialista.

Joan Ramon Folch III (1418-1486) fou un dels grans personatges polítics del seu temps, potser arrossegat per un temperament fogós o ambiciós: als divuit anys ja va protagonitzar un incident amb una nau de la seva propietat, i va jugar sempre un paper destacat en la vida parlamentària. Amb motiu de l'empresonament del Príncep de Viana es va posar de part dels revoltats, però després s'apartà del conflicte, i a la mort del Príncep estava amb Joan II i el nou primogènit Ferran; al llarg de la guerra civil fou un dels més fervents i brillants partidaris del Rei en el camp de la milícia i de la diplomàcia, i fou recompensat amb terres, rendes i el matrimoni del seu hereu amb Aldonça Enríquez, germanastra de la Reina. Després fou ambaixador a França, estigué al bell mig de totes les conteses pel Rosselló, exercí el virregnat de Sicília i participà activament en la política de Ferran II.

De fet, aquests esdeveniments de la seva biografia no ens interessen gaire: si de cas ens donen una aproximació al personatge, a la seva habilitat política i a l'interès que havia de tenir en aprofitar totes les eines disponibles per a una projecció pública positiva de la seva imatge; al cap i a la fi, és per això que servia la literatura cortesa. Entre 1443 i 1446, el seu pare li havia cedit el comtat de Prades, sigui perquè ell mateix havia heretat el de Cardona el 1442, sigui

²⁵ Durán i Cañameras, *Margarida de Prades*, pàg. 43 i Fort i Cogul, *La llegenda sobre Margarida de Prades*, pàg. 157.

²⁶ Per a la data, Fort i Cogul, *La llegenda sobre Margarida de Prades*, pàg. 161.

²⁷ És força curiós que el mite de la reina dissortada per la malvolença de la nova dinastia no hagi pres en consideració el fet que les donacions del rei Martí eren a condició de conservar la viduïtat, i que les hauria de perdre amb un nou casament. Realment, em sembla que només Fort i Cogul, *La llegenda sobre Margarida de Prades*, pàgs. 118-119, s'ha fixat en aquest detall.

²⁸ El registre amb la documentació oficial de Margarida com a reina vídua acaba el maig de 1420: vegeu Beatriz Canellas y Alberto Torra, *Los registros de la cancelleria de Alfonso el Magnánimo*, Madrid, Ministerio de Educación, 2000, p. 112, A. C. A. registre 2936(3).

²⁹ Per a traçar la semblança d'aquests personatges em baso en Sobrequés, *Els barons de Catalunya* i en Josep Ballaró i Casas i Joan Serra i Vilaró, *Història de Cardona*, Barcelona, Tipografia La Acadèmica, 1906, capítols XV i XVI.

perquè el fill, el 1445, s'havia casat amb Joana d'Urgell, filla del Dissortat, sigui perquè havia mort la seva mare (a qui encara sabem viva el 1441), que n'era, al cap i a la fi, la titular³⁰. És per aquesta època quan el nostre arrauxat comte començà la seva carrera política, amb el suport que li donava el poder del patrimoni propi i el prestigi d'un dels títols més encimbellats de Catalunya.

I és poc després de la seva emergència a la vida pública que el podem vincular amb una croada. De fet, després de la caiguda de Constantinoble el 1453³¹ aquestes composicions sovintejaren en català, fruit de la política del Magnànim i dels interessos comercials a l'orient de la Mediterrània. Les intencions del Magnànim han estat llargament objecte de discussió: pel que sembla, el Rei pretenia que la croada fos la confirmació del seu liderat polític a Itàlia o, si més no, el primer pas per a assolir l'hegemonia política a la Península, i resulta obvi que cap de les altres potències italianes, en primer lloc el Papat, no estaven disposades a permetre-ho. El resultat fou una política ambigua, plena de bons propòsits i de plans complexos que desembocaven en la inacció i les frustracions³².

Comptat i debatut, aquesta tensió fou breu, des de la caiguda de la ciutat fins a la mort del Rei, o sigui, des del 1453 al 1458, i, en aquest període, el moment àlgid arribà amb la proclamació del Papa Calixt III Borja. L'elecció no resolva els problemes, sinó que més aviat va despertar la malfiança de les potències italianes per la relació del pontífex amb el Magnànim i les seves empreses italianes, però les sospites resultaren injustificades i el nou papa defensà aferrissadament la independència i l'autonomia de l'Església. En relació amb l'afer de la croada, un cop elegit i abans d'abandonar el conclave, el 8 d'abril de 1455, va fer promesa solemne de dedicar-hi totes les seves forces³³. El 28 d'abril, en conèixer l'elecció, el Magnànim va preparar una ambaixada solemne i pomposa, «la más solemne embajada que se vio jamás», amb una nombrosa representació de l'església i de la noblesa dels seus regnes: «Fueron los embajadores don Arnaldo Roger de Pallás, patriarca de Alejandría y obispo de Urgel, que era canceller del rey, don Juan de Veintemilla marqués de Girachi, que era de los más estimados caballeros que había en aquellos tiempos y de muy anciana edad [casat, a més, amb una Cardona], don Pedro de Urrea arzobispo de Tarragona y Honorato Gaetano conde de Fundi, el arzobispo de Salerno y don Juan Ramón Folch conde de Prades, el arzobispo de Nápoles y don Guillén Ramón de Moncada conde de Aderno maestro justicier de la isla de Sicilia, don Luis Dezpuch maestro de Montesa y don Carlos de Luna y de Peralta conde de Calatabelota, don Jorge de Bardají obispo de Tarazona y el conde de Oliva, el obispo de Tricarico, Juan Soler, canónigo de Lérida y Pedro de Villarrassa deán de la iglesia de Valencia... Ordenó el rey que se fuese a declarar al papa la gran alegría que había recibido de su promoción al sumo pontificado por sus grandes merecimientos, por los cuales nuestro Señor le había ensalzado y hecho cabeza y pastor de su

³⁰ Sobrequés vacil·la entre totes aquestes explicacions (*Els barons de Catalunya*, pàgs. 188 i 189 i notes 122 i 127).

³¹ Vegeu sobre aquest aspecte les aportacions recents d'Isabel de Riquer, "Canción de cruzada del siglo XV", dins *Actas del III Congreso de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, Salamanca, Departamento de Literatura Española e Hispanoamericana, 1994, vol. II, pàgs. 869-876 i la seva edició a *Poemes catalans sobre la caiguda de Constantinoble*, Vic-Barcelona, Eumo-Universitat de Barcelona, 1997.

³² Vegeu, com a visions de conjunt, el capítol corresponent de Ernesto Pontieri, *Alfonso il Magnanimo, re di Napoli*, Napoli, 1975, potsar el balanç més equilibrat, i també els materials variats de Kenneth M. Setton, *The Papacy and the Levant (1204-1571)*, volume II, *The Fifteenth Century*, Philadelphia, The American Philosophical Society, 1978, cap. 6, "Calixtus III and the Siege of Belgrade, Mehmed II and Albania (1455-1458)", on s'ocupa del període que ens interessa. Santiago Sobrequés Vidal va fer una importantíssima aportació a partir d'un document de l'Arxiu Històric de Girona, un cartell de desafiament del Magnànim al Turc, a "Sobre el ideal de cruzada en Alfonso V de Aragón", *Hispania*, 12, 1952, pàgs. 232-252.

³³ Vegeu José Goñi Gaztambide, *Historia de la bula de cruzada en España*, Vitoria, Editorial del Seminario, 1958, capítol XIV, en particular la pàg. 409.

iglesia y por aquella tan santa intención que declaraba tener a la empresa contra los turcos»³⁴ www.ahim.es
En fi, vet aquí el nostre Joan Ramon Folch III involucrat en una croada.

Ara bé, la presència de l'arquebisbe Pere d'Urrea entre els membres de la mateixa ambaixada ens obre una altra perspectiva: no oblidem que el *Goig* del nostre recull invoca Santa Tecla, patrona de Tarragona, i anima els tarragonins a prendre la creu. D'altra banda, convé fer esment del fet que entre els objectius que aquesta ambaixada havia de tractar amb el nou Sant Pare hi havia, per descomptat, la croada. Si la carta a la «Molt alta senyora de Prades» en duu a la convicció que el manuscrit pot procedir d'aquesta vila o del comtat i ens fan sospitar que sorgí dels serveis administratius de l'escrivania de la Casa Comtal³⁵ o, si més no, de la vila de Prades, el tema de la croada ens pot conduir a la Casa comtal però també a l'Arquebisbat de Tarragona, sempre amb ocasió de l'elecció i coronació de Calixt III.

Aquest no és un indicatiu poc rellevant: el mateix interès publicitari de Joan Ramon Folch l'havia de tenir l'Arquebisbe Pere d'Urrea que, a més, participà de fet en la croada «puix el sant pare Calixt III el féu capità general de set galeres que armà contra el turc, l'any 1456»³⁶. D'altra banda, no podem oblidar una dada que fins ara he deixat de banda: la conservació del nostre manuscrit a l'arxiu de La Selva del Camp, vila que va pertànyer als paborde de la catedral tarragonina fins el 1410 i aleshores va passar a ser de l'Arquebisbe; a més, Alcover, L'Albiol i Castelvell del Camp, on tenia interessos econòmics el titular de la nostra misteriosa comptabilitat, van pertànyer a la mitra tarragonina. Tot això ens podria induir a suposar que la *Representació de l'Assumpció*, que al cap i a la fi és de tradició eclesiàstica, fos un text de La Selva o, si més no, del Bisbat.

Resoldre aquest problema exigiria un estudi a fons del contingut i de la funció d'aquell document que ara per ara no puc fer, però hem de prendre en consideració altres dades presents al manuscrit. Recordem que entre d'altres llocs, el nostre misteriós senyor rebia també rendes per imposició de «la cort de prades», «lo comu dalbarca» o «lo comu de ujlaplana», i que tots aquests llocs pertanyien al comtat de Prades. Malgrat l'afirmació, sovint sostinguda, que ens trobem amb una relació de censals del comtat de Prades, l'únic que ara podem precisar és que l'àmbit d'actuació d'aquest administrador s'estenia pel límit entre les muntanyes de Prades i el Camp de Tarragona. A més, no podem deixar de banda el fet que, si acceptem la cort arquebisbal com a lloc d'origen del manuscrit, resultaria difícil d'explicar com havia anat a parar la carta a la «Molt alta senyora» de Prades a l'arxiu de La Selva o de l'Arquebisbat tarragoní, i no puc deixar de pensar en la prova de ploma del f. 13^r, segons sembla l'encapçalament d'una carta adreçada al «molt alt senyor comte». A la vista d'aquest feix d'elements de judici, atenent a la trajectòria dels Cardona com a protectors de les lletres³⁷, em sembla que són més fermes els

³⁴Dec la referència a través de Sobrequès, *Els barons de Catalunya*, p. 190, nota 129, que la treu de José Ametller y Vinyas, *Alfonso V de Aragón en Italia y la crisis religiosa del siglo XV obra póstuma de..., doctor en medicina de Gerona, revisada y dada a luz por don Jaime Collell*, Girona, 1903, vol. II, primera part, pàg. 807 on no en dona l'origen. En realitat procedeix de Jerónimo Zurita, *Anales de Aragón*, XVI,xxxii, que cito segons l'edició d'Ángel Canellas López, 9 vols., Zaragoza, Institución Fernando el Católico, 1967-1985, vol. 6, pàg. 132.

³⁵Hi ha un estudi d'aquesta escrivania, però malauradament no arriba a l'època que ens interessa: vegeu Manuel Romero Tallafigo, *La Cancillería de los Condes de Prades y Ribagorza (1341-1414)*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1990.

³⁶Josep Iglésies, *Pere d'Urrea i la guerra de Joan II al Camp de Tarragona*, Episodis de la Història, 55, Barcelona, Rafael Dalmau, 1964, p. 6; el mínim que podem dir de l'autor és que romangué voluntàriament allunyat de la imparcialitat que ha de tenir un historiador. Com que no cita font, vegeu també aquesta notícia a Setton, *The Papacy and the Levant*, p. 187.

³⁷Jordi Rubió i Balaguer, *Els Cardona i les lletres. Discurs llegit el 7 d'abril de 1957 en la recepció pública a la Reial Acadèmia de Bones Lletres*, Barcelona, Reial Acadèmia de Bones Lletres, 1957, que cito per la reimpressió dins els seus *Estudis de Literatura Catalana*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1992, pàgs. 83-128; a les pàgs. 99-103 s'ocupa de la relació entre la casa de Cardona i Jordi de Sant Jordi, el cas més recent de mecenatge de la família al moment que ens interessa.

indicis que ens duen a la cort de Prades, si més no per al contingut del primer plec; de tota manera, l'atribució a l'Arquebisbe de Tarragona no canviaria en absolut les nostres conclusions: la datació del document, la seva relació amb la coronació de Calixt III, el revifar dels projectes de croada i la filiació a la cort d'un gran senyor, sigui aquest un Cardona o un Urrea. Podríem formular una hipòtesi més complexa: que el primer quadern amb els textos poètics sobre la croada, protegit per un foli amb la carta a la senyora de Prades, anés a parar a un centre administratiu de l'Arquebisbat, on hauria estat completat amb la *Representació* i potser també amb *Augats senyors*, més vinculats a la tradició eclesiàstica; però en aquest cas seria menys versemblant l'aparició d'un prova de ploma amb l'encapçalament d'una carta a un comte, i qui sap si haurem d'atribuir-lo a algun eclesiàstic al servei dels comtes. Tot plegat, acceptant les possibilitats que ens ofereixen les dues hipòtesis, a partir de totes aquestes dades, jo em decidiria per la cort comtal.

Si les meves conclusions són certes, ens trobem davant d'un testimoni preciós de la vida literària a la Catalunya de mitjan segle XV: un prohoms de la terra, poderós, ric i ambiciós, rep un encàrrec honorable del Rei i, en la celebració del fet, promou la composició d'un petit grup de poemes commemoratius. Hem de creure que degueren de ser presentats més o menys de la mateixa manera que, segons Joan Berenguer de Masdovelles, foren llegits els seus poemes en presència de Joan II, una vintena d'anys més tard, també a les terres tarragonines. I si els indicis no ens enganyen, tot això hauria tingut lloc a la cort del Comte de Prades, qui sap si en presència o amb la participació de l'Arquebisbe de Tarragona. Del fet, n'haurien quedat diversos registres escrits: hem de suposar que l'autor o autors en degueren conservar el seu propi exemplar, en fulls solts o en un cançoner personal; que el comte, si era realment amador de la poesia, devia tenir alguna mena de cançoner més o menys elaborat, o bé que els poetes li n'haurien lliurat una còpia com a obsequi o en reconeixement per haver-los elegit per a una celebració tan solemne. Qui sap si algun aficionat a l'art d'Erat, força practicat pels lletrats de l'època (per exemple, entre els membres de la seva cancelleria), no n'hauria fet còpia, fos per complaure el senyor en interessar-se pels seus èxits, fos a fi d'estudiar-la i fer-ne la crítica o per censurar amb temps i cura el poeta i competidor que aleshores els havia postergat en l'estimació del senyor.

Si ens hem de fonamentar en les característiques del nostre manuscrit, la intervenció d'algun lletrat de la cort o d'algun membre d'una cancelleria senyorial em sembla l'opció més adient: es trobem amb dos *libelli* independents, un dels quals recicla un quadern de comptabilitat, i amb tècniques de còpia, de plegat i de relligadura habituals entre els lletrats i els membres de les cancelleries, alienes als cançoners i als llibres poètics de l'època. En aquest sentit no ens ha de sorprendre gens, sinó que reforça la nostra hipòtesi, el fet que els poemes s'hagin conservat anònims: l'autoria de cadascú, en l'entorn original, era perfectament coneguda i la informació, escrita en una rúbrica *ad hoc*, hauria estat redundant³⁸. En qualsevol cas, per poc que ens haguem apropiat a la realitat, aquest manuscrit pot ser l'únic testimoni conegut d'una escola poètica ignorada, pertanyent a una cort de la qual, literàriament, no en sabíem res, en una terra on ignoràvem que la poesia hagués estat cultivada. Un testimoni històric, doncs, preciós i únic. Però, sobretot, aquest manuscrit acredita la circulació de poesia en forma de plecs poètics al llarg del segle XV, i tot plegat demostra la funció primordial que aquests hagueren d'exercir en el procés de creació de la lírica cortesana i en la primera fase de la seva conservació i difusió.

³⁸ D'aquests problemes me'n vaig ocupar en el meu "Anonymity and Opaque Attributions in Late-Medieval Poetry Compilations", *Scriptorium*, 58, 2004, pp. 26-47..